

VEIKŲ DĖL NETEISĖTO DISPONAVIMO SVETIMA ELEKTRONINE MOKĖJIMO
PRIEMONE (BK 214 IR 215 STRAIPSNIAI) KVALIFIKAVIMO PROBLEMAS

Alenas Piesliakas *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas alenas.piesliakas@teismas.lt*

Pateikta 2007 m. birželio 14 d., parengta spausdinti 2007 m. rugpjūčio 17 d.

Santrauka. Straipsnyje apžvelgiamos dažnai pasitaikančios nusikaltimų naudojant svetimą elektroninę mokėjimo priemonę kvalifikavimo problemos ir pateikiami siūlymai, kaip jas spręsti. Kai kurių nusikaltimų sudėtyse požymiai yra aprašyti kaip alternatyvūs, o esant tokiam požymių aprašymo būdui, kurio nors vieno požymio buvimas kaltininko veiksmuose sudaro baigto nusikaltimo sudėtį. Kaltininkui panaudojus svetimą elektroninę mokėjimo priemonę ir įgijus svetimą turtą jo veiksmai dėl tokio turto įgijimo turi būti kvalifikuojami pagal BK 182 straipsnį kaip sukčiavimas, tačiau kai kuriais atvejais, nežinant tokio kvalifikavimo motyvų, veika neteisingai kvalifikuojama kaip vagystė. Straipsnyje pateikiami teismų praktikos motyvai, pagrindžiantys tokį kvalifikavimą. Ne visada aišku, kaip kvalifikuoti veika, kai kaltininkas atsiskaito svetima elektronine mokėjimo priemone ir pasirašo kasos kvite. Teismų praktikoje kasos kvito pasirašymas yra laikomas dalimi finansinės operacijos atlikimo ir atskirai pagal BK 300 straipsnį nekvalifikuojamas. Tačiau straipsnyje argumentuojama, kad tokia kvalifikacija nėra teisinga. Kasos kvito pasirašymas yra sukčiavimo sudėties požymis ir traktuotinas kaip apgaulė. Tokiu atveju keistūsi ir dokumento suklastojimo kvalifikavimo praktika. Taip pat daug problemų kelia pavienio tęstinio nusikaltimo naudojant svetimą elektroninę mokėjimo priemonę atribojimas nuo kelių atskirų nusikaltimų, taip pat stadijų kvalifikavimo klausimai.

Pagrindinės sąvokos: elektroninė mokėjimo priemonė, sukčiavimas, dokumentų klastojimas.

IŽANGA

1961 m. Baudžiamajame kodekse nebuvo specialios normos, nustatančios atsakomybę už veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu elektroninėmis mokėjimo priemonėmis, ir tokios veikos buvo kvalifikuojamos įvairiai. Teismų praktikoje elektroninės mokėjimo priemonės buvo pripažįstamos dokumentais ir jų suklastojimas ar suklastotų elektroninių mokėjimo priemonių panaudojimas buvo kvalifikuojama pagal BK 207 straipsnį kaip dokumento suklastojimas ar suklastoto dokumento panaudojimas. Tomis sąlygomis tai buvo vienintelė išeitis taikant BK šiems ištis pavojingiems veiksams.

Spartus elektroninių mokėjimo priemonių, o kartu ir sukčiavimo naudojant ne grynas atsiskaitymo priemo-

nes išplitimas Lietuvoje ir tarptautiniu mastu lėmė, kad buvo imtasi veiksų atsakomybei nustatyti ir sudėtims tikslinti. Kaip tarptautinio bendradarbiavimo rezultatas 2001 m. gegužės 28 d. Europos Taryba priėmė pamatinį sprendimą Nr. (2001/413/TVR) [1], skirtą kovai su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu. Lietuvai įgyvendinant šį sprendimą 2000 m. BK atsirado 214 ir 215 straipsniai, kriminalizuojantys neteisėtą disponavimą elektroninėmis mokėjimo priemonėmis ir jų duomenimis.

Ypač aktualūs šios rūšies nusikaltimai tampa sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms ir joms skverbiančioms į finansų sritį. Sąskaitos tvarkymas internete, o dabar jau ir mobiliuoju telefonu, atsiskaitymai mokėjimo kortelėmis, internetinės parduotuvės leidžia prognozuoti, kad ateityje šios rūšies nusikalstamų veikų bus padaroma vis daugiau.

2000 m. BK atsiradusios 214 ir 215 straipsnių su-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros lektorius.

dėtys sukėlė daug neaiškumų ir klaidų kvalifikuojant nusikalstamas veikas¹.

BK 214 straipsnyje yra numatyta atsakomybė už keturių rūšių veikas: 1) netikros elektroninės mokėjimo priemonės ar jos dalies gaminimą ar tikros elektroninės mokėjimo priemonės suklastojimą; 2) **svetimos, netikros ar suklastotos elektroninės mokėjimo priemonės neteisėtą įgijimą, laikymą, perdavimą ar realizavimą**; 3) svetimos elektroninės mokėjimo priemonės ar jos naudotojo tapatybės patvirtinimo priemonės duomenų, pakankamų finansinei operacijai inicijuoti, neteisėtą įgijimą, laikymą, perdavimą ar realizavimą; 4) techninės įrangos, programinės įrangos ar kitokios priemonės, tiesiogiai skirtos ar pritaikytos netikroms elektroninėms mokėjimo priemonėms ar jų dalims gaminti ar tikroms elektroninėms mokėjimo priemonėms klastoti, gaminimą, įgijimą, laikymą, perdavimą ar realizavimą.

BK 215 straipsnyje taip pat numatyta atsakomybė už keturių rūšių veikas: 1) **neteisėtą inicijavimą ar atlikimą finansinės operacijos svetima**, netikra ar suklastota **elektronine mokėjimo priemone**; 2) svetimos elektroninės mokėjimo priemonės ar jos naudotojo tapatybės patvirtinimo priemonės duomenų neteisėtą panaudojimą; 3) žinomai netikrų tapatybės patvirtinimo priemonės duomenų panaudojimą; 4) žinomai neteisėto svetimos, netikros ar suklastotos elektroninės mokėjimo priemonės panaudojimo pripažinimą teisėtu.

Toliau nagrinėsiu labiausiai paplitusių BK 214 ir 215 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų rūšių, o būtent BK 214 straipsnyje numatytos veikos – svetimos elektroninės mokėjimo priemonės neteisėto įgijimo, laikymo, perdavimo ar realizavimo bei BK 215 straipsnyje numatytos veikos – neteisėto inicijavimo ar atlikimo finansinės operacijos svetima elektronine mokėjimo priemone (anksčiau paryškinta), kvalifikavimo ypatumus².

1. BK 214 IR 215 STRAIPSNIUOSE NUMATYTŲ VEIKŲ KVALIFIKAVIMO PROBLEMAS ESANT ALTERNATYVIAM VEIKOS POŽYMIŲ APRAŠYMO BŪDUI

BK 214 straipsnio sudėtyje veika aprašyta žodžiais

¹ BK 214 ir 215 straipsnių dispozicijos buvo pakeistos 2007-06-28 įstatymu Nr. X-1233. (Valstybės žinios. 2007. Nr. 81.) Straipsnis parašytas pagal šią įstatymo redakciją.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 55 patvirtintoje „Teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje“ (Teismų praktika. Nr. 24. 2006) nurodyta, kad „visose teismų praktikai apibendrinti gautose baudžiamosiose bylose pagal BK 214 str. nusikaltimo dalykas buvo svetimas mokėjimo instrumentas. Kaltininkams inkriminuoti BK 214 str. numatyto nusikaltimo sudėties požymiai: svetimo mokėjimo instrumento pagrobimas, laikymas, panaudojimas finansinei operacijai inicijuoti. Baudžiamųjų bylų, kuriose BK 214 straipsnyje numatytas nusikaltimo dalykas būtų netikras ar suklastotas mokėjimo instrumentas, įranga, kompiuterinės programos ar kitokios priemonės, tiesiogiai skirtos ar pritaikytos netikriems mokėjimo instrumentams ar jų dalims gaminti ar tikriems mokėjimo instrumentams klastoti, negauta“. Tai apibrėžė šio straipsnio ribas, nors nagrinėjami klausimai dėl veikų kvalifikavimo esant alternatyviems sudėties požymiams ir pavienio tęstinio nusikaltimo atribojimo nuo nusikaltimų daugeto klausimai taikytini ir nusikaltimo dalykui esant netikrai ar suklastotai elektronei mokėjimo priemonei.

„neteisėtai įgijo, laikė, perdavė ar realizavo“, o BK 215 straipsnyje – „neteisėtai inicijavo ar atliko“. Šiose sudėtyse veiką aprašantys požymiai – įgijimas, laikymas, perdavimas, realizavimas, finansinės operacijos inicijavimas ar atlikimas gana aiškūs, dėl jų taikymo didesnių problemų nekyla. Tačiau problemų kyla kvalifikuojant veikas, kai padaryti keli veiksmai, numatyti BK 214 arba 215 straipsnio dispozicijoje.

Mūsų apibendrintose baudžiamosiose bylose keli neteisėto disponavimo tuo pačiu mokėjimo instrumentu veiksmai buvo kvalifikuoti taip:

- neteisėtas įgijimas pagal BK 214 straipsnį, laikymas ir panaudojimas pagal BK 214 straipsnį [2];
- neteisėtas įgijimas ir laikymas pagal BK 214 straipsnį, panaudojimas pagal BK 214 straipsnį [3].

Taip veikos buvo kvalifikuojamos pagal požymius, aprašytus BK 214 straipsnio 2005 m. birželio 23 d. įstatymo Nr. X-272 redakcijoje. Nors BK 214 ir 215 straipsnių redakcijos pasikeitė, tačiau šis klausimas išlieka aktualus, kadangi naujojoje šių BK straipsnių redakcijoje veikos požymiai aprašyti taip pat. Be to, kaip du atskiri nusikaltimai išskirtos veikos, ankstesnėje įstatymo redakcijoje aprašytos kaip vienas nusikaltimas.

Galbūt tokio, pavyzdžiuiose nurodyto, neteisingo kvalifikavimo priežastis yra klaidingai suprasta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ 8 punkte išaiškinta taisyklė, kad „netikro, suklastoto ar svetimo mokėjimo instrumento pagrobimas ar kitoks neteisėtas įgijimas kvalifikuotinas tik pagal BK 214 str.“ [4]. Ši taisyklė yra skirta paaiškinti svetimos elektroninės mokėjimo priemonės neteisėto įgijimo kvalifikavimo problemą, kai ją pagrobus atsiranda konkurencija tarp BK 178 ir 214 straipsnių. Ši taisyklė jokių būdu nereiškia, kad mokėjimo priemonės pagrobimas ar kitoks neteisėtas įgijimas kvalifikuojamas pagal BK 214 straipsnį, o kiti BK 214 straipsnyje numatyti veiksmai kvalifikuojami atskirai pagal BK 214 straipsnį, kaip nusikalstamų veikų sutaptis.

Nagrinėjant pateiktus pavyzdžius visų pirma reikia nustatyti, kaip dispozicijoje aprašyti veikos požymiai. BK 214 straipsnio dispozicijoje jie aprašyti taip: „neteisėtai įgijo, laikė, perdavė ar realizavo svetimą, netikrą ar suklastotą elektroninę mokėjimo priemonę“, o BK 215 straipsnio dispozicijoje – „neteisėtai inicijavo ar atliko finansinę operaciją“. Paanalizavus šias formuluotes matyti, kad sudėtyse yra nurodytos kelios veiksmų rūšys, atskirtos viena nuo kitos kableliu. Tai reiškia, kad veiksmai aprašyti kaip **alternatyvūs**. Pagal baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje naudojamą alternatyvių požymių kvalifikavimo taisyklę, **kiekvieno** iš šių veiksmų padarymas yra baigtas nusikaltimas [5, p. 248]. Baudžiamajai atsakomybei kilti nereikia, kad asmuo padarytų visus sudėtyje aprašytus veiksmus – neteisėtai įgytą elektroninę mokėjimo priemonę, paskui ją laikytų, kam nors perduotų ir realizuotų, o užtenka kurio nors vieno veiksmo, kad nusikaltimas būtų laikomas baigtu.

Jau neteisėtas mokėjimo instrumento įgijimas yra baigtas nusikaltimas ir jo kvalifikavimas nepriklauso nuo tolesnių veiksmų atlikimo – laikymo, perdavimo ar realizavimo, nors dažniausiai neteisėtai įgyta svetima elektroninė mokėjimo priemonė laikoma, o paskui gali būti ir realizuota. Kiekvieno iš sudėtyje nurodytų veiksmų savarankiškas atlikimas sudaro nusikaltimo sudėtį ir kvalifikuojamas pagal BK 214 straipsnį (pavyzdžiui, svetimos elektroninės mokėjimo priemonės neteisėtas įgijimas, jos nelaikant ir niekam neperdavus, jau yra baigtas nusikaltimas, numatytas BK 214 straipnyje, nors dalyko perdavimas ar realizavimas jo neįgijus ir nelaikius labai įmanomas, kaip ir laikymas jo neįgijus). Taip pat pasakytina ir apie BK 215 straipsnio dispozicijoje numatytus veikos požymius – finansinės operacijos neteisėtą inicijavimą ar atlikimą.

Tokia taisykle vadovaujamosi ne vien tik baudžiamosios teisės teorijoje, bet ir praktikoje. 2002 m. birželio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“ 16 punkte nurodyta, kad „BK 232¹ ir 232¹⁰ straipsnių dispozicijos nustato baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su psichotropinėmis ar narkotinėmis medžiagomis ir pirmos kategorijos jų pirmtakais (prekursoriais), t. y. už jų gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą, taip pat pardavimą ar kitoki platinimą. Šie BK 232¹ ir 232¹⁰ straipsnių dispozicijose nurodyti požymiai suformuluoti kaip alternatyvūs, todėl baudžiamajai atsakomybei pakanka, kad būtų padaryta bent viena iš šiuose BK straipsniuose nurodytų veikų“ [6]. Nors tokia taisyklė nepateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“, tačiau galime pasinaudoti jau suformuluota ir nutarime „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“ išdėstyta taisykle.

Tokią poziciją patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ 7 punkte nurodyti BK 214 straipsnyje nustatytų nusikalstamų veikų baigtumo momentai: nusikalstamos veikos yra baigtos įgijus, laikius ar realizavus netikrą ar suklastotą mokėjimo instrumentą arba įrangą, kompiuterinę programą ar kitokią priemonę, tiesiogiai skirtą ar pritaikytą netikriems mokėjimo instrumentams ar jų dalims gaminti ar tikriems mokėjimo instrumentams klastoti [4].

Todėl darytina išvada, kad mokėjimo kortelės neteisėtas įgijimas, jos laikymas, perdavimas bei realizavimas sudaro vieno nusikaltimo objektyviąją pusę, o kad veiką galima būtų kvalifikuoti kaip baigtą nusikaltimą užtenka kurios nors vienos veikos padarymo. Kaltininko padarytas kuris nors vienas, keli ar visi sudėtyje

numatyti veiksmai kvalifikuotini vieną kartą pagal BK 214 straipsnio 1 dalį. Taip pat klausimas sprendžiamas nustačius finansinės operacijos neteisėto inicijavimo arba atlikimo požymius. Kaltininko veiksmuose esant kuriam nors vienam iš šių požymių arba abiem požymiams jo veika kvalifikuojama vieną kartą pagal BK 215 straipsnio 1 dalį.

2. FINANSINĖS OPERACIJOS SU SVETIMA ELEKTRONINE MOKĖJIMO PRIEMONE (BK 215 STRAIPSNIS) IR SUKČIAVIMO (BK 182 STRAIPSNIS) KVALIFIKAVIMO KLAUSIMAI

Daugeliu atvejų BK 214 ir 215 straipsniuose numatytos veikos – svetimos elektroninės mokėjimo priemonės neteisėtas įgijimas, laikymas, perdavimas ar realizavimas ir neteisėtas iniciavimas ar atlikimas finansinės operacijos svetima elektronine mokėjimo priemone yra padaromos kartu su kitu nusikaltimu. Asmuo, neteisėtai įgijęs ir laikęs elektroninę mokėjimo priemonę, siekia ją pasinaudoti turtinei naudai gauti, panaudoja ją pinigams bankomate paimti arba parduotuvėje atsiskaityti. Kaip kvalifikuoti asmens veiksmus, kai jis svetimą elektroninę mokėjimo priemonę panaudoja finansinei operacijai – atsiskaityti parduotuvėje už prekes? Tokie veiksmai kvalifikuojami pagal BK 215 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnį kaip dviejų nusikaltimų sutaptis. Jau 2004 m. spalio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius konsultacijoje Nr. B3-340 išdėstyta tokia kvalifikavimo taisyklė [7]. Aišku, ir ją paskelbus buvo nemažai atvejų, kai tokie veiksmai buvo kvalifikuojami pagal BK 215 straipsnio 1 dalį ir 178 straipsnio 1 arba 4 dalį – nelygu įgyto turto vertė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ 8 punkte išaiškinta, kad „baudžiamoji atsakomybė už netikro, suklastoto ar svetimo mokėjimo instrumento panaudojimą ne didesnei kaip 1 MGL dydžio finansinei operacijai inicijuoti kyla pagal BK 214 straipsnį (pagal BK 214 straipsnio 2005 m. birželio 23 d. įstatymo Nr. X-272 redakciją), tačiau tokio mokėjimo instrumento panaudojimas didesnei nei 1 MGL dydžio finansinei operacijai inicijuoti kvalifikuotinas kaip BK 214 (pagal BK 214 straipsnio 2005 m. birželio 23 d. įstatymo Nr. X-272 redakciją) ir 182 straipsniuose nustatytų nusikalstamų veikų sutaptis“ [4]. Toks kvalifikavimas yra būtinas, kadangi BK 215 straipsnio sudėtis yra formali ir neapima visų tokiais atvejais kilusių pasekmių, t. y. neapima nukentėjusiojo turto praradimo.

Dažnas neteisingas tokių veiksmų kvalifikavimas rodo, kad nėra žinomi jo motyvai, kodėl tokiais veiksmais reikia kvalifikuoti kaip apgaulės panaudojimą. Kodėl panaudojus mokėjimo kortelę ir paėmus iš bankomato pinigus arba atsiskaičius parduotuvėje veika kvalifikuojama kaip sukčiavimas, o ne kaip vagystė?

Vienoje baudžiamajoje byloje du asmenys buvo kaltinami pagal 1961 m. BK 274 straipsnį tuo, kad, atėję į parduotuvę ir prisistatę banko darbuotojais, tikrinančiais kortelių skaitytuvą, paprašė paties skaitytuvo ir jo

kodų. Visą tai gavę iš parduotuvės darbuotojų, surinkę kodą bei panaudoję išgalvoto asmens vardu atidarytą sąskaitą ir jai išduotą mokėjimo kortelę, pervedė (skaitytuvu pasinaudoję gražinti pirkėjui pinigų) iš parduotuvės sąskaitos į savo sąskaitą bendrovės-parduotuvės savininkės pinigus. Kasaciniame skunde nuteistieji prašė jų veikas perkvalifikuoti į vagystę, motyvuodami apgaulės turto valdytojo ar savininko atžvilgiu nenaudojimu. Be to, kieno turtą kaltinamieji pagrobė – banko ar sąskaitos savininko, nebuvo išaiškinta.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegija, nagrinėdama baudžiamąją bylą pagal nuteistųjų kasacinį skundą, išaiškino, kad esminis klausimas, ar kasatoriai, atlikdami veiksmus su mokėjimo kortelių skaitytuvu ir surinkę skaičių derinius, nurašę tam tikras pinigų sumas iš turto savininkų sąskaitų banke į išgalvotų asmenų sąskaitas, kuriomis disponuoti teisę jie turėjo, apgavo turto valdytoją ar savininką, ir šis dėl to savo noru perleido turtą, ar nusikalstami veiksmai buvo padaryti slapta turto savininkui ar valdytojui nežinant. Išoriškai atrodo pinigų pervedimo iš įmonių sąskaitų į kasatorių sąskaitas operacijos buvo atliekamos slapta ar atvirai. Tačiau nors turto valdytojas savo valia prileido kasatorius prie mokėjimo kortelių skaitytuvo ir, be to, stovėjo greta kasatoriaus atliekant operacijas su pinigėmis lėšomis, jis nei suteikė jiems teisę atlikti pinigų nurašymo nuo įmonių sąskaitų operacijų, nei suvokė daromų operacijų prasmės. Taigi jo valios išraiškos, jo sutikimo atlikti pinigų pervedimo operacijas nebuvo.

Vis dėlto kolegija manė, kad ir pervedant pinigus iš įmonių sąskaitų į išgalvotų asmenų sąskaitas, kuriomis disponuoti teisę kasatoriai turėjo, t. y. realizuojant svetimo turto pagrobimo objektyviąją pusę, kasatoriai taikė ne slapta turto užvaldymo būdą, o panaudojo apgaulę. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“ 3 punkte teigiama, kad apgaulė pasireiškia turto savininko ar valdytojo arba asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaudinimu, pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, nutylint esmines savininko apsisprendimui dėl turto ar teisės į turtą perleidimo aplinkybes ir pan. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad nusikaltimas buvo padarytas ne klasikinės bankininkystės, o elektroninės bankininkystės srityje. Elektroninėje bankininkystėje visos operacijos su pinigėmis lėšomis yra tvarkomos žmogaus sukurtomis kompiuterių programomis. Klientas su banku bendrauja ne tiesiogiai, o per elektroninę sistemą. Sistema priima komandą ir atlieka operaciją, jei surinkti tinkami sąskaitų turėtojų identifikaciniai kodai. Būtent kodas pagal programos veikimo principus identifikuoja asmens, kaip sąskaitos turėtojo, tapatybę ir pažymi teisę atlikti operacijas su sąskaitoje esančiomis pinigėmis lėšomis. Jei kodą surenka ir komandą duoda asmuo, neturintis teisės atlikti operacijų su sąskaitoje esančiomis pinigėmis lėšomis, jis pateikia operacinei sistemai ir bankui save kaip kitą asmenį, turintį tokią teisę, ir taip suklaidina elektroninę sistemą ir banką. Šie dėl klaidos nusprendę, kad toks asmuo teisėtai duoda komandą atlikti operaciją, suklydę

savanoriškai perleidžia teisę į turtą, t. y. perveda pinigines lėšas kitam sąskaitos turėtojui, o vėliau išduoda pinigų. Apgaulė šioje byloje pasireiškė ne įmonių, kurių lėšos laikomos banke, o banko, kaip sąskaitoje esančių įmonių pinigų savininko, suklaudinimu. Taigi byloje nurodytais atvejais surinkus mokėjimo kortelių skaitytuvų kodą ir davus komandą elektronei sistemai, suklaidinta buvo elektroninė sistema ir bankas, kuriame buvo įmonių pinigines lėšas [8].

Matyti, kad dėl nusikaltimų specifikos – jie vyksta ypatingoje elektroninėje finansų sferoje, kolegija vertino, kad veikose, kuriose nusikaltimo dalyku (irankiu) yra elektroninė mokėjimo priemonė, asmuo įgydamas turtą panaudojo apgaulę.

3. DOKUMENTŲ SUKLASTOJIMO KVALIFIKAVIMO KLAUSIMAI ESANT BK 215 IR 182 STRAIPSNIŲ SUTAPČIAI

Kitas dažnai pasitaikantis atvejis, kai kaltinamasis atsiskaito svetima mokėjimo kortele, kasininkė išspausdina kvitą ir prašo jį pasirašyti. Kaltinamasis pasirašo ir taip suklastoja dokumentą – mokėjimo kvitą. Kaip kvalifikuoti veiką šiuo atveju?

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ 8 punkte nurodyta, kad „tais atvejais, kai kaltininkas neteisėtai atsiskaito už prekes ar paslaugas svetimu mokėjimo instrumentu bei pasirašo kito asmens vardu kasos čekyje ir įgyja svetimą turtą, jo veika papildomai pagal BK 300 straipsnį nekvalifikuotina“ [4]. Ši nuostata detalizuota teismų praktikoje. Panevėžio apylinkės teismo nuosprendžiu D. S. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 214 straipsnio 1 dalį (2005 m. birželio 25 d. įstatymo Nr. X-272 redakcija) ir 300 straipsnio 1 dalį už tai, kad iš nenustatyto asmens įgijo svetimą mokėjimo kortelę ir ją neteisėtai panaudojo finansinei operacijai inicijuoti – atsiskaityti parduotuvėje už 115,01 Lt vertės prekes, o tada suklastojo tikrą dokumentą – parduotuvės kasos kvitą – pasirašė jame imituodamas mokėjimo kortelės turėtojo parašą. Panevėžio apygardos teismas, išnagrinėjęs šią bylą, paliko pirmos instancijos teismo nuosprendį nepakeistą. Kasaciniu skundu Panevėžio apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojas prašė Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendį ir Panevėžio apygardos teismo nutartį pakeisti ir nutraukti bylą dėl D. S. nuteisimo pagal BK 300 straipsnio 1 dalį, kadangi buvo netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas kvalifikuojant padarytą veiką kaip dviejų nusikalstamų veikų, numatytų BK 214 straipsnio 1 dalyje ir BK 300 straipsnio 1 dalyje, idealiąją sutaptį. Kasatorius teigė, kad kasos čekio pasirašymas suklastojant kortelės turėtojo parašą yra sudėtinė nusikalstamos veikos – svetimo mokėjimo instrumento panaudojimo finansinei operacijai inicijuoti dalis, kai siekiama suklaidinti ne tik banko sąskaitos apsaugos sistemą, bet ir nuotolinę prieigos sistemą aptarnaujančią parduotuvės darbuotoją, todėl tokie veiksmai atskirai pagal BK 300 straipsnį nekvalifikuotini. Išnagrinėjusi skundą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

teisėjų kolegija kasacinį skundą tenkino ir nurodė, kad teismas pagrįstai pripažino D. S. kaltu pagal BK 214 straipsnio 1 dalį, nes jis panaudojo svetimą mokėjimo instrumentą ne didesnei kaip 1 MGL dydžio (115,01 Lt) finansinei operacijai inicijuoti, o būtent, iš nenustatyto asmens įgijęs nukentėjusiajam išduotą mokėjimo instrumentą – banko mokėjimo kortelę, šį svetimą mokėjimo instrumentą neteisėtai panaudojo pateikdamas parduotuvės kasininkei sumokėti už 115,01 Lt vertės prekes, o tada pasirašė parduotuvės kasos kvite nukentėjusiojo vardu. Kasos čekio pasirašymas suklastojant kortelės turėtojo parašą yra svetimos banko kortelės panaudojimo finansinei operacijai inicijuoti sudėtinė dalis, be kurios nuo sąskaitos nebūtų nuskaitomi pinigai, todėl tokie veiksmai nesudaro atskiro nusikaltimo ir papildomai pagal BK 300 straipsnį nekvalifikuojami [9].

Šiuo atveju tokia teismų praktikos pozicija reikalauja detalesnio nagrinėjimo.

Teoriškai tai yra nusikaltimų, numatytų BK 215 straipsnio 1 dalyje, 182 straipsnyje ir 300 straipsnio 1 dalyje, idealioji sutaptis. Tiek iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ 8 punkto, tiek iš cituotos nutarties matyti, kad teismų praktikoje dokumento suklastojimas yra siejamas su atliekamos finansinės operacijos baigtumu ir laikomas BK 215 straipsnyje numatytos veikos požymiu. Manau, kad tai yra neteisingas požiūris. Šioje situacijoje finansinės operacijos inicijavimo procesas yra toks: asmuo prieina prie kasos ir paduoda svetimą mokėjimo kortelę. Pardavėjas perbraukia mokėjimo kortelę per skaitytuvą ir išspausdinęs čekį paduoda jį pasirašyti pirkėjui, o pirkėjas pasirašo. Kai yra idealioji sutaptis, daromų nusikaltimų eiga tokia pati, tai yra tam, kad įgytų svetimą turtą apgaule, pirkėjas taip pat eina prie kasos ir pateikia pardavėjui mokėjimo kortelę. Pardavėjas, išspausdinęs kvitą, pateikia jį pirkėjui pasirašyti, o pirkėjas pasirašo. Tad kokią reikšmę nagrinėjamas veiksmas – kasos kvito pasirašymas turi BK 215 straipsnio 1 dalyje numatytam nusikaltimui ir kokią BK 182 straipsnyje numatytam nusikaltimui? Kaip bus kvalifikuojama veika, jeigu kaltininkas bus sulaikytas iki kvito pasirašymo?

BK 215 straipsnio sudėtis nenumato tokio požymio kaip dokumento suklastojimas. Ši nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, o nusikaltimas yra baigtas inicijavus arba atlikus finansinę operaciją. Inicijavimas reiškia pradžią³, todėl inicijuojant finansinę operaciją ši nusikalstama veika yra baigta pradėjus operacijos atlikimo veiksmus. Pirkėjui davus svetimą elektroninę mokėjimo priemonę kasininkei, o šiam perbraukus kortelę per skaitytuvą, finansinę operaciją reikia laikyti inicijuota, o nusikalstamą veiką, numatytą BK 215 straipsnyje, baig-

ta. Tokiu atveju pirkėjo veika kvalifikuotina pagal BK 215 straipsnį kaip baigtas nusikaltimas neatsižvelgiant į tai, ar pirkėjas pasirašė kasos kvite.

Sukčiavimas – tai savo ar kitų naudai svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas, išvengimas turtinės prievolės arba jos panaikinimas apgaule. Sukčiavimo sudėtis irgi nenumato dokumentų suklastojimo kaip būtino sudėties požymio. Esminis šios nusikalstamos veikos skirtumas nuo kitų nusikalstamų veikų nuosavybei – apgaulės panaudojimas. Apgaulė – tai turto įgijimo būdas. Suklastotų dokumentų panaudojimas įgijant svetimą turtą yra nusikalstamos veikos padarymo būdas, kurį apima terminas apgaulė, todėl sukčiavimo atveju suklastotų dokumentų panaudojimas atskirai nekvalifikuojamas [10]. Tačiau nagrinėjamos nusikalstamos veikos yra labai specifinės, atliekamos elektroninės bankininkystės srityje. Dėl nustatytos tokių operacijų atlikimo tvarkos pirkėjas negali iš anksto suklastoti pirkimo kvitą ir jį atsiųsti į parduotuvę bei pateikti. Tik pirkėjui pateikus mokėjimo kortelę, pardavėjas išspausdina kvitą ir duoda jį pasirašyti. Pirkėjas, nepasirašęs kasos kvito, negalės įgyti svetimo turto. Todėl jis, prisistatęs kitu asmeniu – teisėtu mokėjimo kortelės turėtoju, pasirašo kasos kvite taip deklaruodamas, kad jis teisėtai naudojasi mokėjimo kortele ir teisėtai įgyja turtą. Manau, kad toks pasirašymas yra apgaulės požymis ir turi būti nagrinėjamas remiantis BK 182 straipsniu.

Dar vienas svarbus klausimas, ko gi siekia asmuo pasirašydamas kasos kvite? Ar jis siekia baigti finansinę operaciją, ar įgyti svetimo turto? Kasos kvito pasirašymas yra būtinas veiksmas siekiant tiek užbaigti finansinę operaciją, tiek įgyti svetimo turto. Tačiau sunku įsivaizduoti, kad kaltininkas siekia vien tik atlikti finansinę operaciją svetima mokėjimo priemone, tačiau nesiekia įgyti svetimo turto. Be to, finansinės operacijos baigimo momentas ir BK 215 straipsnyje numatyto nusikaltimo baigtumo momentas nėra tapatūs. Atsakomybė pagal BK 215 straipsnį kyla iniciavus finansinę operaciją, tai yra momentu, kai finansinė operacija dar nėra baigta ir kvitas dar nėra pasirašytas. Įstatymo leidėjas BK 215 straipsnyje numatytos veikos baigtumo nesieja vien tik su atliekamos finansinės operacijos atlikimu, o ir su jos iniciavimu. Todėl dokumento pasirašymas yra už BK 215 straipsnio sudėties ribų ir šiame kontekste nėra aktualus.

Darytina išvada, kad dokumento – kasos kvito pasirašymas, esant BK 215 ir 182 straipsnių sutapčiai, yra sukčiavimo sudėtyje esančio požymio „apgaulė“ turinys, o ne finansinės operacijos inicijavimo svetima elektronine mokėjimo priemone sudėties požymis. Esant tokiai išvadai keistinos dokumentų suklastojimo kvalifikavimo taisyklės.

Atsakomybė pagal BK 215 straipsnį nepriklauso nuo turto vertės, tai yra iniciavus bet kokios vertės finansinę operaciją asmuo atsakys pagal BK 215 straipsnį. Baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą priklauso nuo įgyto turto vertės. Pagal BK 190 straipsnį, nedidelės vertės turtas yra nuo 1 iki 3 MGL vertės. Tuomet atsakomybė kyla pagal BK 182 straipsnio 3 dalį. Jei turto vertė yra nuo 3 iki 250 MGL, tuomet – pagal BK 182

³ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* nurodo tokią žodžio „iniciatyva“ reikšmę – ryžtas, sumanymas, veikimo pastangos pradžia (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1993). *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* nurodyta tokia žodžio „iniciatyva“ reikšmė: (pranc. *initiative* < lot. *initio* – pradedu) ryžtas, noras veikti; sumanymas ar pasiūlymas pradėti kokią nors veiklą ar darbą (*Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2005. T. VIII).

straipsnio 1 dalį, o jeigu turto vertė yra didesnė nei 250 MGL – pagal BK 182 straipsnio 2 dalį. BK nenumato atsakomybės už sukčiavimą, jei įgyto turto vertė yra mažesnė nei 1 MGL. Tokią atsakomybę numato ATPK 50 straipsnis.

Iniciavus finansinę operaciją svetima elektronine mokėjimo priemone ir įgyjant svetimą turtą apgaule, dokumento – kasos kvito suklastojimas kvalifikuotinas atsižvelgiant į taikomą BK 182 straipsnio dalį. Kaltininko veiksmuose esant BK 182 straipsnio 1 arba 3 dalies požymiams kasos kvito suklastojimas kvalifikuotinas atskirai pagal BK 300 straipsnio 1 dalį, kadangi BK 300 straipsnio 1 dalis numato griežtesnę sankciją nei BK 182 straipsnio 1 arba 3 dalys. Tačiau jei kaltininkas padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 182 straipsnio 2 dalyje, jo veiksmai pagal BK 300 straipsnio 1 dalį atskirai nekvalifikuotini, kadangi BK 182 straipsnio 2 dalies sankcija yra griežtesnė nei BK 300 straipsnio 1 dalies sankcija.

Dar vienas įdomus atvejis yra, kai asmuo teisėtai pasinaudoja svetimu mokėjimo instrumentu⁴ ir pasirašo kasos kvite. Jis gali pasirašyti savo parašu, gali pasirašyti išgalvotą parašu arba imituodamas kortelės turėtojo parašą.

Manau, kad pirmuoju atveju nusikaltimo nebus, kadangi asmuo teisėtai pasinaudoja mokėjimo instrumentu ir tai patvirtina savo parašu. Jei asmuo kvite pasirašo išgalvotą parašu arba imituodamas kortelės turėtojo parašą, jis trauktinas atsakomybėn pagal BK 300 straipsnį atsižvelgiant į čia numatytas kvalifikavimo taisykles. Tokiu atveju galima svarstyti klausimą dėl mažareikšmiškumo taikymo.

4. PAVIENIO NUSIKALTIMO IR NUSIKALTIMŲ SUTAPTIES (PAKARTOTINUMO) NUSTATYMO KLAUSIMAI KVALIFIKUOJANT VEIKAS NAUDOJANT SVETIMAS ELEKTRONINES MOKĖJIMO PRIEMONES

Priėmus naujas BK 214 ir 215 straipsnių redakcijas sutapties problema nagrinėtina keliais aspektais: 1) kai kaltininkas neteisėtai įgyja, laiko, perduoda ar realizuoja ir atlieka ar inicijuoja finansinę operaciją ta pačia svetima elektronine mokėjimo priemone, kaip BK 214 ir 215 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sutaptis, 2) kai kaltininkas neteisėtai įgyja, laiko, perduoda ar realizuoja kelias elektrones mokėjimo priemones, kaip kelių BK 214 straipsnyje numatytų veikų sutaptis, 3) kai kaltininkas viena elektronine mokėjimo priemone kelis kartus atlieka ar inicijuoja kelias finansines operacijas, keltinas klausimas, ar tai kelių BK 215 straipsnyje numatytų veikų sutaptis, ar vienas tęstinis nusikaltimas.

⁴ Nors Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ ir nėra nurodyta, kad svetimos elektroninės mokėjimo priemonės panaudojimas gali būti teisėtas, tačiau teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje nurodyti atvejai, kai toks panaudojimas gali būti pripažintas teisėtu.

Šiuo atveju atsižvelgtina, kad svetimos elektroninės mokėjimo priemonės panaudojimas ir turto įgijimas kvalifikuojamas pagal BK 215 ir 182 straipsnių sutaptį, todėl svarstyti klausimas ir dėl BK 182 straipsnyje numatytos veikos pripažinimo viena tęstine.

Manau, visiškai aiškus yra pirmasis atvejis. Pavyzdyje nurodyti veiksmai sudaro atskirų nusikaltimų sudėtis, nė viena nusikalstama veika neapima kitoje sudėtyje numatytų veiksmų, todėl atvejai, kai kaltininkas neteisėtai įgyja, laiko, perduoda ir realizuoja svetimą elektroninę mokėjimo priemonę bei ja inicijuoja ar atlieka finansinę operaciją, kvalifikuotini kaip BK 214 ir 215 straipsnių sutaptis.

Antrasis atvejis kvalifikavimo prasme irgi nėra sudėtingas. Kai kaltininkas pagrobia dvi ar daugiau elektroninių mokėjimo priemonių ir jas laiko, realizuoja ar perduoda, jo veiksmai turi būti kvalifikuoti kaip vienas nusikaltimas.

Dažnai pasitaiko, kai vagystės būdu ar kitaip neteisėtai įgyjama elektroninė mokėjimo priemonė ir ja naudojama atsiskaityti parduotuvėse. Kaltinamasis atsiskaito kelis kartus, kiekvieną kartą atsiskaito už prekes, kurių vertė didesnė nei 1 MGL. Šiuo atveju tiek remiantis BK 215 straipsniu, tiek BK 182 straipsniu svarstyti klausimas, ar keli atsiskaitymai yra vienas nusikaltimas, ar tai nusikaltimų sutaptis.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ 9 punkte išaiškinta, kad „jei kaltininkas, panaudodamas svetimą, netikrą arba suklastotą mokėjimo instrumentą (pvz., banko mokėjimo kortelę) ir turėdamas vieningą sumanymą atlikti kelias finansines operacijas siekdamas įgyti svetimą turtą, jo padarytos veikos yra tęstinės ir kvalifikuojamos kaip BK 214 (2005-06-23 įstatymo Nr. X-272 redakcija) ir 182 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sutaptis“ [4].

Svarstant klausimą dėl veikos pripažinimo tęstine⁵ svarbu įvertinti kaltininko veiksmus su elektronine mokėjimo priemone. Paprastai pagrobęs ar kitaip neteisėtai įgijęs svetimą mokėjimo kortelę kaltininkas eina į parduotuvę ir bando ja atsiskaityti. Pavykus atsiskaityti pirmą kartą kaltininkas bando tai padaryti antrą, trečią kartą ir t. t. Kaltininko tikslas yra vienas – kuo greičiau nusipirkti už kuo didesnę sumą, kol kortelės teisėtas naudotojas jos neužblokavo ar kol nesulaikė jo paties. Dažniausiai tarp atsiskaitymų ta pačia mokėjimo kortele būna labai nedidelis laiko tarpas – paprastai tai būna ta pati diena ar naktis, o atsiskaitoma vienoje prekybos įmonėje arba keliose šalia esančiose. Tokie veiksmai atitinka tęstinės nusikalstamos veikos sampratą, todėl vienos elektroninės mokėjimo priemonės panaudojimą kelis kartus inicijuojant ar atliekant finansinę operaciją reikėtų laikyti tęstiniu nusikaltimu ir kvalifikuoti pagal BK 215 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 1 dalį (jei elektroninė mokėjimo priemonė buvo neteisėtai įgyta ir laikyta – ir pagal BK 214 straipsnio 1 dalį). Šiuo atveju

⁵ Apie tęstinės nusikalstamos veikos požymius žr.: Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. – Vilnius, 2006, p. 252.

tęstine laikytina tiek BK 215 straipsnyje, tiek BK 182 straipsnyje numatyta veika. Veika kvalifikuojama kaip tęstinė pagal vieną nusikaltimo sudėtį, tačiau išlieka sutaptis veikas kvalifikuojant pagal BK 215 ir 182 straipsnius. Aišku, kai ta pačia mokėjimo kortele atsiskaitoma kelis kartus, visa įgyto turto vertė sumuojama ir kaltinamasis turi būti kaltinamas dėl viso neteisėtu įgijimu gauto turto pagal BK 182 straipsnį, neatsižvelgiant į tai, kad atskiri atsiskaitymai ir nesiekia 1 MGL dydžio. Norint kaltinamajam kelis kartus inkriminuoti BK 215 ir 182 straipsniuose numatytus veiksmus panaudojus vieną elektroninę mokėjimo priemonę finansinei operacijai inicijuoti, tai yra veikas laikyti padarytomis pakartotinai, būtina nustatyti, kad kaltininko tyčia inicijuoti ar atlikti finansinę operaciją elektronine mokėjimo priemone pirmuoju atveju yra pasibaigusi ir susiformavo iš naujo siekiant vėl naudoti. Naujos tyčios kilimą gali rodyti praėjęs pakankamai didelis laiko tarpas tarp atskirų atsiskaitymų, atsiskaitymai skirtinguose miestuose ar viena nuo kitos gerokai nutolusiose prekybos vietose.

Tokia yra ir teismų praktika. Vilniaus m. 2 apylinkės teismo nuosprendžiu S. Z. buvo nuteistas už padarytas 10 nusikalstamų veikų, numatytų BK 214 straipsnyje (2005 m. birželio 23 d. įstatymo Nr. X-272 redakcija) ir vieną nusikalstamą veiką, numatytą BK 182 straipsnyje, dėl to, kad laikotarpiu nuo 2004 m. kovo 17 d. 20.02 val. iki 2004 m. kovo 18 d. 1.19 val. skirtingose degalinėse dešimt kartų panaudojo svetimą mokėjimo instrumentą finansinėms operacijoms inicijuoti. Kiekvienas kortelės panaudojimas kvalifikuotas kaip atskiras nusikaltimas pagal BK 214 straipsnį, o materialinės pasekmės dėl kiekvieno kortelės panaudojimo buvo sudėtos ir S. Z. ši veika buvo kvalifikuota kaip tęstinė pagal BK 182 straipsnio 1 dalį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal nuteistojo kasacinį skundą, nutarė pakeisti Vilniaus m. 2 apylinkės teismo nuosprendį išdėstydama šiuos motyvus. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad S. Z. veiksmai panaudojant svetimą kortelę buvo atlikti per trumpą laiką, nuo 20.02 val. iki 1.19 val., šiuos veiksmus siejo vieningas sumanymas – kaltininkai siūlė pripilti kuro taksu vairuotojams (jie vienas su kitu susisiekdavo radijo ryšiu) ir siekė gauti kuo didesnę naudą. Remdamasi šiomis nustatytomis aplinkybėmis teisėjų kolegija konstatavo, kad kai kaltininkas, panaudodamas svetimą mokėjimo instrumentą ir turėdamas vieningą sumanymą per trumpą laiką atlieka kelias finansines operacijas ir įgyja svetimą turtą, padaryta veika yra tęstinė ir kvalifikuojama kaip BK 214 straipsnio ir 182 straipsnio atitinkamos dalies (pagal įgyto svetimo turto vertę) numatytų nusikalstamų veikų idealioji sutaptis. Idealioji nusikalstamų veikų sutaptis yra tada, kai kaltininkas viena veika padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų, kurios numatytos skirtinguose BK straipsniuose. Kiekvieną svetimos kortelės panaudojimą žemesniųjų instancijų teismai, kvalifikuodami kaip dešimt atskirų nusikaltimų pagal BK 214 straipsnį, netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, nes BK 63 straipsnio 10 dalyje nustatyta, jog nelaikoma, kad asmuo padarė kelias nusikalstamas veikas, jeigu jis padarė tęstinę nusikalstamą

veiką, todėl ši S. Z. veika kvalifikuotina pagal BK 214 straipsnį. Dėl svetimo turto įgijimo pasinaudojant minėta kortele veika teisingai kvalifikuota pagal BK 182 straipsnio 1 dalį kaip tęstinė [11].

Teko girdėti argumentų, kad aptariamojoje situacijoje svetimo mokėjimo instrumento panaudojimą inicijuojant ar atliekant finansinę operaciją reikia kvalifikuoti pagal BK 215 straipsnį vieną kartą kaip vieną tęstinį nusikaltimą, kadangi šios nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, o kiekvieną svetimo turto įgijimą apgaule – atskirai pagal BK 182 straipsnį (tai yra kiek kartų buvo atsiskaityta, tiek kartų inkriminuojamas BK 182 straipsnis), kadangi BK 182 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtis yra materialinė. Šie argumentai veda prie išvados, kad esant materialiai nusikalstamos veikos sudėčiai tęstinė veika negalima. Keistai atrodo ir tai, kad viena iš idealiojoje sutapyje padarytų nusikalstamų veikų kvalifikuojama kaip tęstinė, o kita – kaip atskiri pavieniai nusikaltimai.

Tokie argumentai visiškai neteisingi ir prieštarauja logikai bei baudžiamosios teisės teorijai. Tęstinė veika gali būti padaryta tiek esant materialiai, tiek formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai. Tęstinės veikos samprata nesietina su nusikalstamos veikos sudėties rūšimi. Čia kaip tik ir parodžiau, kad nagrinėjamos situacijos visiškai atitinka tęstinės veikos požymius. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimo „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“ 13 punkte nurodyta, kad „kai asmuo kelis kartus padaro veiksmus, numatytus BK 274 str. arba atitinkamai 275 straipsnyje, jie vertinami kaip vienas tęstinis nusikaltimas, jeigu kaltininko veikoje yra vieninga tyčia“ [10]. Dar plačiau tęstinio nusikaltimo požymiai nurodyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gamintojų, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“ 23 punkte. Čia paaiškinta, kad „nusikaltimas, nurodytas BK 232¹ straipsnyje, vertinamas kaip vienas tęstinis nusikaltimas, jei tam tikri veiksmai – neteisėtas gaminimas, pardavimas ar kt. buvo padaryti ne vieną kartą, bet atlikti pagal vieną sumanymą, turint konkretų tikslą, siekiant tam tikro apibrėžto rezultato“ [6]. Iš šių dviejų citatų matyti, kad tiek nusikalstamos veikos, kurių sudėtys aprašytos kaip formalios (1961 m. BK 232¹ straipsnis), tiek tos, kurių sudėtys aprašytos kaip materialios (1961 BK 274 straipsnis), gali būti tęstinės. Taigi nustačius, kad kaltinamasis kelis kartus panaudojo svetimą elektroninę mokėjimo priemonę, o pagal tęstinės veikos požymius – kad veika yra tęstinė, kaltinamojo veiksmai panaudojus elektroninę mokėjimo priemonę inicijuojant ar atliekant finansinę operaciją turi būti kvalifikuojami pagal BK 215 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnį kaip dviejų tęstinių nusikalstamų veikų sutaptis.

5. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SU SVETIMA ELEKTRONINE MOKĖJIMO PRIEMONE KVALIFIKAVIMO PROBLEMOS STADIJŲ POŽIŪRIU

Dažnai asmuo, pateikdamas parduotuvėje rastą svetimą mokėjimo kortelę atsiskaityti, yra sulaikomas. Apibendrintose bylose tokie veiksmai buvo kvalifikuoti skirtingai:

- 1) kaip du baigti nusikaltimai pagal BK 215 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnį;
- 2) kaip du pasikėsinimai padaryti nusikaltimus pagal BK 22 straipsnio 1 dalį 215 straipsnio 1 dalį ir 22 straipsnio 1 dalį 182 straipsnį;
- 3) kaip vienas baigtas nusikaltimas ir vienas pasikėsinimas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 215 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnį arba 215 straipsnio 1 dalį ir 22 straipsnio 1 dalį 182 straipsnį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose“ 8 punkte išaiškinta, kad „tais atvejais, kai kaltininkas, siekdamas užvaldyti svetimą turtą, netikru, suklastotu ar svetimu mokėjimo instrumentu inicijuoja finansinę operaciją, bet šio turto neužvaldo (pvz., parduotuvėje pateikia kasininkui svetimą banko mokėjimo kortelę, tačiau prekių iš parduotuvės nepaima, nes kasininkui paprašius pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir kaltininkui negalint to padaryti, jis sulaikomas), tokia veika kvalifikuojama pagal BK 214 straipsnio 1 dalį, 22 ir 182 straipsnių atitinkamas dalis“.

Ši taisyklė taikytina tais atvejais, kai asmuo, atsiskaitydamas pirmą kartą ir neišjęs turto, yra sulaikomas. Tačiau ar ji tinka, kai asmuo keturis kartus jau atsiskaitė mokėjimo kortele ir įgijo turto, tačiau sulaikomas atsiskaitant penktą kartą?

Manau, kad tokiems atvejams ši taisyklė netaikytina. Šiuo atveju asmuo jau yra užvaldęs dalį turto, todėl teoriškai galimi keli kvalifikavimo variantai:

- 1) pagal BK 182 straipsnį dėl jau užvaldyto turto dalies ir pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnį dėl pasikėsinto užvaldyti turto dalį ir BK 215 straipsnio 1 dalį;
- 2) pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnį kaip pasikėsinimą užvaldyti visą norimą turtą ir BK 215 straipsnio 1 dalį;
- 3) pagal BK 182 straipsnį kaip baigtą svetimo turto įgijimą apgaule ir BK 215 straipsnio 1 dalį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas šių situacijų kvalifikavimo neaiškina. Tačiau svarstydami šį klausimą galime pasinaudoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimais dėl teismų praktikos kitų nusikaltimų rūšių bylose ir jau suformuota teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagstės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ 8 punkte išaiškinta, kad „vagystė ir plėšimas laikomi baigtais, kai kaltininkas užvaldo svetimą turtą ir taip įgyja galimybę neteisėtai valdyti, naudotis ir disponuoti turtu pagal savo valią. Kaltininkui pagrobus bent dalį turto nusikalstama

veika kvalifikuojama kaip baigta viso turto, kurį kaltininkas kėsinosi pagrobti, atžvilgiu, išskyrus du atvejus: kai vagystės būdu kėsinama pagrobti didesnės nei 3 MGL vertės turtą, tačiau pagrobiamas bet kokios mažesnės vertės turtas, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas pagrobti didesnės nei 3 MGL vertės turtą; kai vagystės ar plėšimo būdu kėsinama pagrobti didelės vertės turtą, tačiau pagrobto turto dalis nesudaro didelės vertės požymio, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti didelės vertės turto vagystę ar plėšimą“ [12]. Tokios taisyklės pagrindas yra nusikalstamos veikos kvalifikavimo taisyklės esant apibrėžtai arba neapibrėžtai kaltininko tyčiai.

Vienoje baudžiamojoje byloje Vilniaus apygardos teismo nuosprendžiu S. R. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1961 m. BK 272 straipsnio 3 dalį ir 16 straipsnio 2 dalį, 272 straipsnio 3 dalį dėl to, kad veikdamas su kitu asmeniu įsibrovė į gyvenamąją patalpą ir panaudodamas fizinį smurtą bei grasindamas tuoj pat jį panaudoti užvaldė svetimą turtą bei pasikėsino užvaldyti kitą to paties savininko turtą. Iširtais įrodymais nustatyta, kad S. R. įsibrovė į patalpą ir pareikalavo šeiminiškės atiduoti jam turtą. Radęs namuose įvairių daiktų paruošė juos išsinešti ir dalį daiktų išsinešė taip juos užvaldydamas. Paruošto užvaldyti turto dalį išnešti nespėjo, nes atvykus policijos pareigūnams iš įvykio vietos pabėgo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal nuteistojo kasacinį skundą, išaiškino, kad dėl turto dalies, kurią nuteistasis išsinešė iš buto, šokdamas per balkoną (12210 Lt), teismas veiką kvalifikavo kaip baigtinį plėšimą (BK 272 straipsnio 3 dalis), o dėl tų daiktų, kurie buvo paruošti išnešti, tačiau jų užvaldyti nepavyko (9720 Lt) – kaip pasikėsinimą padaryti plėšimą (BK 16 straipsnio 2 dalį ir 272 straipsnio 3 dalį). Tokią kvalifikaciją negalima pripažinti teisinga. Buvo padaryta viena veika, esant vieningai tyčiai pagrobti turto, kurio vertė 21 930 Lt. Šiuo atveju veika galėjo būti kvalifikuota kaip vienas baigtinis plėšimas arba kaip pasikėsinimas padaryti plėšimą. Jei kaltininko tyčia buvo nukreipta padaryti plėšimą stambiu mastu, numatytą BK 272 straipsnio 3 dalyje ir jam nepavyko užvaldyti turto stambiu mastu, jo veika vertinama kaip pasikėsinimas padaryti plėšimą stambiu mastu. Jei kaltininko tyčia plėšimo masto požiriu buvo neapibrėžta, jo veika kvalifikuojama pagal pasekmes. Šiuo atveju byloje nėra duomenų apie tyčios pagrobti turtą stambiu mastu, tai yra daugiau kaip už 250 MGL, buvimą. Realiai pagrobto ir paruošto pagrobti turto vertė neviršijo 250 MGL. Taigi net jei pavyktų pagrobti visą turtą, veika vis vien nebūtų kvalifikuojama kaip plėšimas, padarytas stambiu mastu. Esant neapibrėžtai tyčiai, plėšimas yra baigtas nusikaltimas, jei bent dalis svetimo turto buvo užvaldyta. Realiai dalis turto buvo užvaldyta. Užvaldyto turto vertė leidžia kvalifikuoti veiką kaip baigtą plėšimą. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad S. R. inkriminuotas ne BK 272 straipsnio 3 dalies požymis stambus mastas, o įsibrovimas į gyvenamąją patalpą. Plėšimas įsibraunant į gyvenamąją patalpą laikomas baigtu užvaldžius bent dalį svetimo turto. Taigi kolegija mano, kad esamomis sąlygomis, kai

dalį turto jau užvaldyta, o kita dalis paruošta pagrobti, bet dar neužvaldyta, kaip atskiras nusikaltimas nekvalifikuojamas [13].

Manau, kad visiškai pagrįstai šias nuostatas galime pritaikyti ir atvejams, kai kelis kartus atsiskaitoma svetima elektronine mokėjimo priemone ir įgyjamas turtas, tačiau atsiskaitant ne pirmą kartą asmuo yra sulaikomas, bei suformuluoti tokia taisyklė: **kaltininkui atsiskaitant mokėjimo kortele ir įgijus bent dalį turto (atlikti vienas ar keli atsiskaitymai), nusikalstama veika kvalifikuojama kaip baigtas viso turto, kurį kaltininkas kėsinosi įgyti, įgijimas.** Visi pavykę atsiskaitymai ir paskutinis nepavykęs atsiskaitymas kvalifikuotini kaip vienas baigtas nusikaltimas ir paskutinė veika atskirai pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnį ir 22 straipsnio 1 dalį, 215 straipsnį nekvalifikuotina. Šiuo atveju visų, taip pat ir paskutinio, nepavykusio, turto įgijimų metu įgyto turto vertė sumuojama ir BK 182 straipsnio dalis nustatoma pagal suminę įgyto turto vertę.

Tačiau yra dvi išimtys, susijusios su turto verte ir kaltininko tyčia. Esant kaltininko apibrėžtai tyčiai jo veiksmai kvalifikuotini atsižvelgiant į siektas pasekmes, tačiau jei tos pasekmės nekilo, tada kaip pasikėsinimas padaryti nusikaltimą, kurį siekė padaryti.

Pirma išimtis yra tokia, kad **jei kaltininkas siekė įgyti didesnės nei 3 MGL vertės dydžio turtą, tačiau įgyto turto vertė yra nuo 1 MGL iki 3 MGL, jo veika kvalifikuotina pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį ir 215 straipsnio 1 dalį**

Antra išimtis – **jei kaltininkas siekė įgyti didesnės nei 250 MGL vertės turtą, tačiau įgyto turto vertė yra nuo 3 MGL iki 250 MGL, jo veika kvalifikuotina pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 2 dalį ir 215 straipsnio 1 dalį**

Jei suminė įgyto turto vertė nesiekia 1 MGL, veika pagal BK 182 straipsnį nekvalifikuotina.

Negalima sieti BK 215 straipsnyje numatytos veikos ir BK 182 straipsnyje numatytos veikos baigtumo. Šių dviejų veikų baigtumo momentai nėra tapatūs dėl pačių veikų ir sudėčių skirtumo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1998-12-22 nutarimo „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“ 5 punkte išaiškino sukčiavimo baigtumo momentą: „sukčiavimas užvaldant svetimą turtą laikomas baigtu, kai turto savininkas ar valdytojas arba asmuo, kurio žinioje yra turtas, perleidžia jį kaltininkui, o šis turi realią galimybę juo naudotis ar disponuoti“ [10]. BK 182 straipsnyje numatyta veika yra baigta nuo turto užvaldymo ir galimybės daryti tam turtui įtaką momento. Todėl, jei asmuo parduotuvėje pirmą kartą pateikia mokėjimo kortelę atsiskaityti ir pardavėjui pradėjus finansinę operaciją (t. y. perbraukus per informaciją nuskaitantį įrenginį mokėjimo kortelę) – patikrinus teisėto kortelės turėtojo ir kortelę pateikusio asmens tapatybę nustatoma, kad tai ne tas pats asmuo ir jis yra sulaikomas, BK 182 straipsnyje numatyta veika nėra baigta ir kvalifikuotina pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnį, tačiau BK 215

straipsnyje numatyta veika yra baigta ir kvalifikuotina kaip baigtas nusikaltimas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. BK 214 straipsnyje numatyti veikos požymiai – svetimos elektroninės mokėjimo priemonės neteisėtas **įgijimas, laikymas, perdavimas ar realizavimas** bei BK 215 straipsnyje numatyti veikos požymiai – **inicijavimas ar panaudojimas** svetimos mokėjimo priemonės finansinei operacijai yra aprašyti kaip alternatyvūs. Esant tokiam veikų aprašymo būdai **kiekvieno ar kurio nors** iš šių veiksmų padarymas yra baigtas nusikaltimas.

2. Mokėjimo kvito pasirašymas atliekant finansinę operaciją nesietinas su BK 215 straipsnyje numatytu nusikaltimu, o vertintinas kaip BK 182 straipsnio požymio „apgaulė“ turinys. Kaltininkui svetima elektronine mokėjimo priemone inicijavus ar atlikus finansinę operaciją ir suklastojus dokumentą – pasirašius mokėjimo kvitą, tokie jo veiksmai kvalifikuotini pagal BK 215 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį (jei kaltininko įgyto turto vertė yra nuo 3 MGL iki 250 MGL) arba 3 dalį (jei kaltininko įgyto turto vertė yra nuo 1 MGL iki 3 MGL) ir 300 straipsnio 1 dalį. Tačiau jei kaltininko apgaulė įgyto turto vertė yra didesnė nei 250 MGL vertės, tokie jo veiksmai kvalifikuotini pagal BK 215 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį.

3. Kaltininko veiksmuose esant tęstinės veikos požymiams, kelių finansinių operacijų atlikimas laikytinas vienu tęstiniu nusikaltimu ir kvalifikuotinas pagal BK 215 straipsnį, o inicijavus finansines operacijas svetimo turto įgijimas irgi laikytinas vienu tęstiniu nusikaltimu ir kvalifikuotinas pagal 182 straipsnį. Nustačius, kad darant vieną nusikalstamą veiką susiformavusi tyčia pasibaigė ir susiformavo nauja tyčia daryti naują nusikalstamą veiką, kaltininko veiksmai kvalifikuotini kaip kelių BK 215 straipsnyje numatytų ir BK 182 straipsnyje numatytų veikų sutaptis.

4. Kaltininkui atsiskaitant mokėjimo kortele ir įgijus bent dalį turto (buvo atlikti vienas ar keli atsiskaitymai), nusikalstama veika kvalifikuojama kaip baigtas viso turto, kurį kaltininkas kėsinosi įgyti, įgijimas. Jei kaltininkas siekė įgyti didesnės nei 3 MGL dydžio turtą, tačiau įgyto turto vertė yra nuo 1 MGL iki 3 MGL, jo veika kvalifikuotina pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį ir 215 straipsnį. Jei kaltininkas siekė įgyti didesnės nei 250 MGL dydžio turtą, tačiau įgyto turto vertė yra nuo 3 MGL iki 250 MGL, jo veika kvalifikuotina pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį ir 215 straipsnį.

LITERATŪRA

1. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc &numdoc=32001F0413&lg=lt
2. **Vilniaus m.** 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-405-654/2007.
3. **Vilniaus m.** 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-4-654/2007.

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-12-29 nutarimas Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose (BK 214, 215, 219, 220, 221, 222, 223)“ // Teismų praktika. Nr. 24. 2006.
5. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. – Vilnius, 2006.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002-06-21 nutarimas Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, igijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“ // Teismų praktika. Nr. 17. 2002.
7. Teismų praktika. 2004. Nr. 22.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-682-2001.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-581/2006.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998-12-22 nutarimas „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 straipsniai)“ // Teismų praktika. Nr. 10. 1998.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-7-513/2005.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. Nr. 23. 2005.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-82/1999.

QUALIFICATION PROBLEMS OF THE CRIMES OF ILLEGAL DISPOSAL OF A NON-CASH PAYMENT INSTRUMENT

Alenas Piesliakas *
Mykolas Romeris University

Summary

There was no responsibility provided in the old Criminal Code (1961 year) for the crimes of illegal disposal of an electronic non-cash payment instrument. The responsibility for such acts has been set since 2003. This new law has caused many problems concerning the practical proceedings of law enforcement agencies. The author has collected some urgent problems and tried to solve them out.

Some crime features are described as alternative by the law. In such a law an act could be described presenting several features. Such crimes could be committed either by one or several of the acts. If a crime has been committed by one act or several acts, such an act is considered to be one crime according to the Criminal Code. The act features of the crimes provided in the Criminal Code (Article 214 – illegal acquisition, possession, transfer or realization and Article 215 – illegal initiation or transaction of financial operation) are set out as alternative, therefore the following acts must be qualified as one crime.

When a criminal, paying with an electronic non-cash payment instrument, signs a check, such an act is not separately qualified as forgery. Courts' practice says that signing a check is a part of a crime described in the Criminal Code (Ar-

ticle 215) and is a part of illegal initiation or transaction of financial operation. Author argues that such signing is a part of fraud, but not a part of illegal initiation or transaction of financial operation. Responsibility for the fraud has been set out, if the value of illegally acquired property is more than 130 Litas (1 Minimum Living Standard). When criminal used electronic non-cash payment instrument and his obtained property value is more than 130 Litas, his act must be qualified according to the Articles 182 and 215 as fraud and illegal initiation of financial operation, and Article 300 as forgery. However, if the value of illegally acquired property is less than 130 Litas, the signing of the check can not be qualified as fraud according to the Article 182 but must be qualified according to the Article 300 as a forgery and Article 215 as illegal initiation of financial operation.

When a criminal using the same payment instrument performs several financial operations, it is necessary to decide whether there is one continuous crime in his/her actions or several separate crimes. If several crimes, pursuant to the Criminal Code (Articles 215 and 182), are committed and they have the features of continuous acts, such actions are qualified as one crime.

It is problematic when a criminal pays with an electronic payment instrument belonging to another person several times thus acquiring other person's property and is detained having used this payment instrument for several times. In such situations the actions of a criminal that were stopped at the attempt phase are not qualified separately as an attempt to commit a crime but are deemed to be a part of a continuous crime. A crime is qualified considering the fact whether malice prepense is defined or not. When a criminal commits a crime with defined malice prepense, his/her criminal act is qualified according to the consequences that he/she tried to attain, whereas when there is no defined malice prepense, criminal acts are qualified according to the consequences that occurred.

Keywords: non-cash payment instrument, fraud, document forgery.

* Lecturer of the Criminal Law Department of Law Faculty of Mykolas Romeris University.